

prof. dr *Duško Vejnović*, redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra Banja Luka, glavni i odgovorni urednik naučnih časopisa *Defendologija* i *Sociološki diskurs*

Politička (ne)kultura i etnonacionalizam opasnost po ljudska prava u dejtonskoj BiH

“Greška u Dejtonu ili u narodu”

Politička kultura shvaćena kao civilizacijska tekovina okrenuta modernosti i budućnosti u kojoj je građanin i njegove potrebe centralna figura neodrživa je u društvima u kojima dominira etnonacionalizam i antidemokratske vrijednosti. Naime, ovaj oblik nacionalizma koji veliča svoju naciju, a nipodaštava druge, koji svoju naciju smatra superiornom i ispoljava predrasude prema drugim etničkim grupama sa kojima dijele zajednički prostor vodi ka stalnim sukobima i neprijateljstvu kao što je to slučaj i u Bosni i Hercegovini. Ovakav oblik nacionalizma poznat je i kao **etnički nacionalizam**. Nasuprot građanskom nacionalizmu po kojemu pojedinac može da bira kojoj će naciji pripadati, tzv. nezapadni (etnički) model nacije ne dopušta takvu slobodu. U praksi se ti tipovi često preklapaju i oblik nacionalizma u danoj nacionalnoj državi često ima i etničke i građanske komponente, katkad u istorijskim slojevima, ili njezin nacionalizam može naginjati čas jednom čas drugom tipu. Međutim, dok se etnički nacionalizam temelji na pretpostavljenom, premda dalekom srodstvu, na zajedničkoj istoriji, kulturi, zajedničkom jeziku, a često i na zajedničkoj religiji itd., a nacionalna država čak i nije neophodna, premda se za nju često vode žestoke borbe, građanski nacionalizam u većini slučajeva podrazumijeva minimum uzajamnih prava i obaveza pripadnika nacije i isključenje njenih nepripadnika iz tih prava i dužnosti. Mjesto prava u zapadnom modelu nacije, u etničkom modelu najčešće uzimaju jezik i običaji. Odnosno, zapadnjački liberalno-demokratski tip države podupire identitet jedne nacije koja je određujuća za državu i ukazuje na neodrživost razdvajanja javne sfere (građanska i politička prava, slobode i obaveze pojedinaca) od privatne sfere (religiozna vjerovanja, polna pripadnost, običaji, ponašanje, ukusi), dok nezapadni model države za nacionalni identitet vezuje prepoznatljive kulturne specifičnosti određene grupe, kao i lični osjećaj pripadnosti. Male razlike u

govoru mogu biti dovoljne da se neko okarakteriše kao član druge nacije. S druge strane, dvije osobe mogu biti podijeljene razlikama u mišljenju, vjerovanju, mjestom boravka, vremenom, pa čak i govornim jezikom, a da se međusobno smatraju i da ih i drugi smatraju, djelom iste nacije. Ljudi vide sebe kao da pripadaju zajedno, kao posljedicu zajedničkog djelovanja. Kolektivni interesi ne proizilaze jednostavno iz sličnosti i razlika već oni utiču na etničku identifikaciju. Etničko članstvo ne konstituše grupu; ono samo olakšava grupnu formaciju bilo koje vrste, naročito u političkoj sferi. S druge strane, ono je primarno politička zajednica, bez obzira koliko vještački organizovana i kao takva inspiriše vjerovanje u zajednički etnicitet. Veber je upravo naglašavao da etničku pripadnost karakteriše vjerovanje u zajedničko porijeklo pri čemu poseban uticaj imaju jezik i religija. Koliko je religija snažan marker etničkih granica i moćno oružje etnonacionalnih politika svjedoče savremeni sukobi koji se vode svuda u svijeta u ime vjere. Kapferer je naglašavao religiozni aspekt nacionalizma i njegovu sposobnost da naciju predstavi kao svetu zajednicu. U nacionalističkoj retorici često se koriste pojmovi vezani za srodstvo—sveta zemlja majka, otac nacije, a socijalizacijom se usvajaju nacionalni simboli i kulturna obilježja etnonacionalne grupe kojoj pojedinac pripada. Etnička grupa se ne definiše prema stepenu mjerljivih i primjetnih razlika u odnosu na drugu grupu; ona je etnička grupa jer ljudi unutar nje i ljudi izvan nje je vide takvom; jer oni unutra kao i oni vani govore, osjećaju i ponašaju se kao da je ona odvojena grupa. Ovo je moguće samo ako osoba rano nauči i često neopozivo kojoj grupi pripada. Ukoliko se sa lakoćom odstupa od grupe, onda to i nije prava etnička grupa. Procesi socijalizacije, sredina u kojoj odrastamo, navike koje usvajamo postaju dio našeg iskustva, nešto sa čime se poistovjećujemo i identifikujemo. Teško da iko može „pobjeći“ od toga. Dženkins ističe da etnicitet i kultura (religija) nije nešto što „ljudi imaju“ ili „čemu pripadaju“ već su „...kompleksni repertoari koje ljudi iskušavaju, uče i koriste u svojim svakodnevnim životima, unutar kojih oni proizvode tekući osjećaj sebe i razumijevanje svojih savremenika. Upotreba srodničkih termina u političkoj naraciji bi trebalo da potvrdi krvno zajedništvo pripadnika nacije i vezu nacije sa porodicom. Na taj način, nacija zadobija status biološke datosti; nešto što je prirodno dano i determinisano rođenjem. Uzmimo za primjer Bosnu i Hercegovinu gdje se vjerska pripadnost faktički podudara sa etnicitetom. Religija je toliko važan faktor identiteta da je kompletan društveni sistem, odgoj i socijalizacija

utemeljen na ovim principima. Od razlika među vjerskim pripadnostima potiču svi drugi faktori razjedinjavanja. Religija je snažan marker etničkog identiteta toliko da ona utiče na sve oblasti života; od braka i porodice, pa do obrazovnog sistema i stava prema državi. Religija ostaje osnovni princip razlikovanja i uzrok etno-teritorijalnih granica. Kao takva, Bosna i Hercegovina je jedna imaginarna država čiji Ustav kao ključni politički subjekt ističe etno-konfesionalni kolektivitet, a ne građanina. Iz tog razloga, religija postaje primarni nosilac etničkog identiteta, a prenaplašavanjem razlika između *nas* i njih produbljuje se etnička granica, dok se sličnosti između nas potpuno zanemaruju. Nacionalne politike doprinose ovim razlikama ističući konstitucionalne principe nacije koje naglašavaju zajedničko porijeklo i kulturno nasleđe (pri čemu je naročito važna uloga pripisana religiji kao značajnom faktoru razlika između bosanskohercegovačkih naroda). Nastojanje da se nacija predstavi kao proširenje porodice uz stalno i intenzivno nagovještavanje spoljne opasnosti, nužno je u ostvarivanju homogenizacije nacije koja je, kako ističe Dragan Simeunović, vođstvu preko potrebna da bi bilo nacionalno vođstvo. Istovremeno, vjerske elite takođe slijede načela mržnje i vjernicima poručuju da istraju u svojim različitostima od drugih, koji nisu njihova *krv* i dio njihove tradicije. Zajedno sa liderima nacionalističkih partija šire netoleranciju prema *drugom* i *drugačijem* i onemogućavaju bilo kakav dijalog i saradnju među „tri konstitutivna naroda“. Tako su napuštena osnovna načela religioznih učenja (islama, katoličanstva i pravoslavlja) o suživotu, međusobnom poštovanju i ljubavi među svim ljudima.

Politička (ne)kultura u Bosni i Hercegovini je veliki problem za funkcionisanje dejtonske BiH. Ukoliko političku kulturu posmatramo kao prostor u kojem građani učestvuju u donošenju političkih odluka i u kojoj se poštuju i uvažavaju njihova prava kao jedan idealni tip političke kulture, možemo reći da je Bosna i Hercegovina primjer države u kojoj je dominantna politička nekultura gdje su građani samo sredstvo u rukama vladajućih, kojima se služe da bi postigli određene ciljeve i ostali na vlasti. To bi, ukoliko se vodimo prethodno rečenim o tome koji tipovi političkih kultura postoje, bila jedna podanička politička kultura, autoritarnog karaktera okrenuta prošlosti, gdje njeni građani samo načelno sudjeluju u političkim procesima i odlukama. Izbori, koji treba da predstavljaju dijalog između građana i vlasti su zapravo monolog onih koje biramo. Građaninu se nudi lažna slika da učestvuje u političkim procesima, a u suštini nije ništa

drugo do marioneta političkih igara. Ogromna većina ostaje slijepa pred ovom činjenicom, jer su zatrovani nacionalizmom i neprijateljskom političkom retorikom. **Predstavnici etnopolitičkih stranaka koje su na vlasti manipulišu biračima kroz isticanje etničkih elemenata i veličanje i glorifikovanje svoje nacije, svog jezika, običaja i vjerske pripadnosti.** Fiktivna loza i zajednički preci jesu ono što je važno za osjećanje etničke identifikacije, te su svi njeni pripadnici braća ili sestre, ili bar rođaci, koji se od njenih nepripadnika razlikuju po porodičnim vezama. Bez neprijatelja nema ni bliskosti među članovima grupe. Država koja ispred prava, tolerancije i dijaloga među etničkim grupama stavlja etničke granice; fizičke u teritorijalnom smislu koje se u Bosni i Hercegovini manifestuju kroz podjelu države na dva entiteta i distrikt Brčko, te tri konstitutivna naroda, pa do simboličkih kroz nepostojanje zajedničkih simbola i praznika, govori o nezrelosti jednog kompletnog društva da krene razvojnim putem. Izmještanje političkog društva na biološki plan, u okviru kojeg organski shvaćeni nacionalni kolektiviteti postaju jedini relevantni politički subjekti, omogućava etnonacionalnim elitama različite oblike prisile nad pripadnicima njihove nacije, daju im razloge za podizanje nacionalnih tenzija, destabilizaciju zajedničke države kao i nasilje nad nacionalno drugačijima. Dugogodišnja nastojanja da se civilizuje nacionalistička praksa putem principa građanstva i vladavine prava, samo je dovela do međunarodno priznatog, a samim tim i osnaženog etno-konfesionalnog nacionalizma u kojem demokratija biva izobličena u vlastitu karikaturu. Etno-elite kao plemenske vođe vladaju neograničeno ikakvim principom individualnih prava i sloboda, a etnokonfesionalni kolektiviteti čiji su oni jedini glasnogovornici postaju jedini politički subjekti i jedini „**imaoci prava**“. Građani i građanke koji se ne uklapaju u taj šablon ostaju „**bez prava**“ neshvaćeni i neprihvaćeni od većina poklonika etnonacionalnih politika koji ih „vide“ kao izdajnike sopstvene nacije. Postavlja se pitanje, kako i skim dalje...?